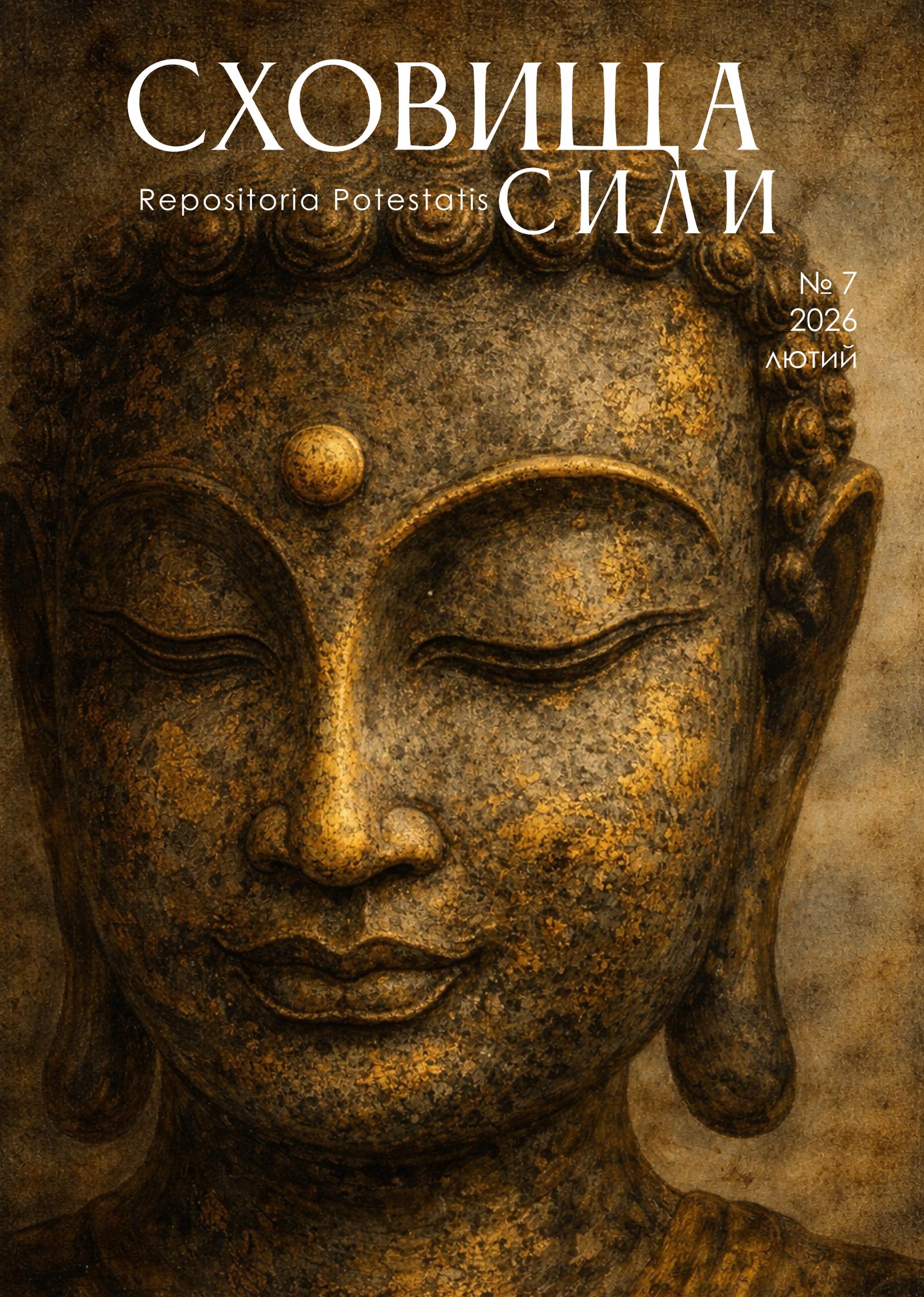

СХОВИЩА

Repositoria Potestatis

СИЛИ

№ 7
2026
ЛЮТИЙ

РЕДАКЦІЯ

Головний редактор
Ігор Мехеда

Редактор
Альона Дмитрук

Коректор
Данило Ігнатенко

Верстка
Анна Волошина

Дизайн
Олексій Данческу

Видавець
Ігор Дмитрук

Зв'язок з редакцією
tureligious@gmail.
com

ПРО ЖУРНАЛ
«СХОВИЩА СИЛИ»

«Сховище Сили» (*Repositoria Potestatis*) — науково-популярний щомісячний журнал, присвячений дослідженню найпотаємніших та найзагадковіших куточків духовного світу. На його сторінках оживають оповіді про місця сили, священні традиції, релігії світу та культурну спадщину людства. Читач із легкістю порине у світ релігієзнавчих досліджень, міфів і містичних практик, відкриваючи глибинні сенси, що формували цивілізації протягом тисячоліть. Це видання для тих, хто шукає знання, натхнення та енергію в перетині науки й сакрального.

ЗМІСТ

Інтерв'ю	Дзюнсей Терасава про шляхи досягнення нирвани, сутність Будди та сенс людського життя	6
Традиційні вірування	Культ досодзін у структурі традиційного суспільства Японії	10
Духовні практики	Паломницькі шляхи як джерела отримання сили	12
Культура	Ритуали народу тораджі: між світом живих і мертвих	18
Містика	Глосолалія: релігійні виміри та практики поза християнством	22
Сакральна географія	Гори-піраміди у Карпатах та гори сили у мольфарстві	28

Шановні читачі!

Сьомий номер нашого журналу відкриває тему, яка в усі епохи хвилювала людину, — тему сили. Не сили як домінування чи влади, а сили внутрішньої: тієї, що народжується в дорозі, у переході, у свідомому виході за межі звичного.

Основний фокус цього випуску — набуття внутрішньої сили під час подорожей та проходження паломницьких шляхів. Паломництво — це не просто переміщення у просторі. Його сенс завжди був сакральним. Недарма окремі маршрути інтерпретуються як проекції космічних структур на поверхню землі — своєрідні «земні відображення» небесних реалій. Тіло рухається земним ландшафтом, але свідомість і душа переживають досвід космічного масштабу. Шлях пролягає через Місця Сили — і людина входить у резонанс із ними.

Втім, у цьому номері ми розглядаємо паломництво не лише крізь призму символіки, а й через наукову оптику. У релігієзнавстві та культурній антропології паломництво описують як «ритуал переходу» — послідовність фаз від відокремлення до включення (separation © liminality © incorporation). Це структурований процес трансформації, який системно впливає на особистість через поєднання фізичного навантаження, символічного простору та колективного досвіду.

Ми аналізуємо механізми, через які паломницький шлях здатен посилювати внутрішню стійкість. Лімінальність — стан проміжності — дає можливість «перезапуску» ідентичності: людина виходить із соціальних ролей і переосмислює себе. Дисципліна тіла — щоденні переходи, мінімалізм, ритм кроку і подиху — стабілізує психіку та формує витривалість. Символічно насичений простір концентрує увагу на сенсі, а відрив від інформаційного перевантаження сприяє глибокому мисленню й внутрішнім інсайтам.

Отже, паломницький шлях не лише «передає» силу в містичному вимірі — він структурує досвід так, що людина починає сама генерувати внутрішню опору через дисципліну, смисл і інтеграцію випробувань.

Головний редактор: Ігор Мехеда

ІНТЕРВ'Ю

ДЗЮНСЕЙ ТЕРАСАВА

ПРО ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ НІРВАНИ, СУТНІСТЬ БУДДИ ТА СЕНС ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Сенсею, передусім я дуже радий нашій зустрічі. Насправді я довго її очікував. Я багато читав про буддизм, дивився фільми, вивчав його в університеті. Проте маю відчуття, ніби чую дзвін, але не знаю, де саме він лунає. Я понад десять років досліджую історію релігій, зустрічався з християнськими, мусульманськими, юдейськими та індуїстськими лідерами. Але з живою буддійською традицією досі не мав нагоди спілкуватися безпосередньо. Тому, можливо, мої запитання здадуться банальними. Скажіть, будь ласка: хто такий Будда? Ви сьогодні під час проповіді говорили, що Будда — це наш

Отець. То ким він є: Богом, про роком чи людиною, яка показує шлях?

Будда — це не ім'я в звичному розумінні, а стан повного і абсолютного пробудження. Це внутрішнє пробудження свідомості. Коли свідомість пробуджується повністю, вона усвідомлює свою тотожність із абсолютною реальністю космосу. Між свідомістю і реальністю не існує жодної прірви. Проте це впливає з внутрішньої потенції. Наше існування, наше буття, як кажуть, водночас і є тим єдиним Вічним — вічним Всесвітом. Це називається станом повного пробудження.

Чому в країнах, де я подорожую, люди поклоняються богам, якщо сутність буддизму полягає в досягненні нирвани, самовдосконаленні та пробудженні?

Усе, що існує в усьому Всесвіті — і духовне, і матеріальне, і культурне, — не потрібно відкидати, адже все це є частиною нас самих.

Деякі дослідники й буддологи стверджують, що навіть індуїстські божества — такі як Шива чи Вішну — мають за мету досягнення нирвани та стану Будди. Чи можна так трактувати їхнє існування з погляду буддійської традиції?

Існує безліч форм і аспектів прояву реальності. Різні імена — це лише умовні позначення. Немає потреби щось заперечувати: усе є частиною єдиного цілого. Важливо не те, з чого ми починаємо, а те, чи здатні ми повністю пробудитися.

Що на Вашу думку пробудження? Як його передати словами? Що це за стан? Адже у багатьох авраамічних релігіях існують поняття раю чи некла. А що таке пробудження в буддійському сенсі?

Доки ми зупиняємося лише на концептуальному рівні — на рівні понять, визначень і слів, — доти залишаємося у сфері абстракцій. А в цій площині можна дискутувати безкінечно

Перебуваючи лише в межах концепцій, ми ніколи не досягнемо безпосередньої реальності. Лише тоді, коли звільняємося від постійних концептуальних суперечок і

протиставлень, з'являється можливість справжнього переживання.

Якщо ми намагаємося щось остаточно визначити чи позначити через поняття, це визначення ніколи не буде вичерпним. Кожна концепція обмежує, розділяє й протиставляє. А там, де є розмежування, завжди виникає контраргумент.

Так народжується нескінченний ланцюг заперечень і відповідей на них. І цей процес може тривати без кінця, не приводячи до істинного пізнання.

У продовження нашої розмови хочу уточнити: чи правильно я розумію, що нірвана — це та реальність, яку ми не бачимо? Ви практикуєте буддизм уже 40 років. Чи необхідний певний проміжок часу, щоб досягти нірвани?

Час, швидкість — усе це не має визначального значення. Нірвана

подібна до Царства Божого: вона завжди присутня. Вона не підпорядковується часовим вимірам і не залежить від тривалості практики.

Якщо, згідно з історією, Сіддгартха Гаутама — Будда Шак'ямуні — досяг нірвани, а згодом помер, то де він перебуває зараз?

Коли ми говоримо «історичний Будда», маємо на увазі певний період у часі. Але стан Будди не зникає. Коли говориться що він став Буддою це означає що він завжди перебуває тут. Пробудження не підлягає народженню чи смерті. Тому справжній Будда «завжди присутній».

Ми знаємо, що Сенсей Терасава сповідує нітірен-буддизм. Скажіть, будь ласка, кілька слів про те, що таке нітірен-буддизм і чим він відрізняється від

Дзюнсей Терасава з учнями

популярних буддійських шкіл, зокрема дзен чи карма-каг'ю?

Завдяки Нітірену ця вічна лінія спадкоємності Лотосової сутри, що бере початок від самого Будди, змогла зберегтися і продовжитися. Без Нітірена вона не вціліла б у цьому світі. Саме його діяльність забезпечила живу тяглість цієї традиції донині.

Чи є буддизм релігією, світоглядом чи способом життя?

Насправді навіть самого слова «буддизм» у традиційному розумінні в межах учення не існує. Це радше пізніша, європейська класифікація. Поняття «буддисти» також є зовнішнім означенням. Самі буддисти не вважають себе буддистами. Будда не мав наміру створювати якусь нову «релігію» чи систему з чіткою ідеологічною назвою. Його вчення було спрямоване на безпосереднє звільнення та пробудження, а не на формування ідеології.

У цьому сенсі сама ідея «буддизму» як чітко окресленої доктринальної системи — це вже пізніша інтерпретація. Первісний імпульс учення значно ширший і виходить за межі будь-яких назв.

Якою є роль ритуалу і практики? Чи можна досягнути Нірвани без медитації чи церемоній?

Усяке життя — це вираження. Немовля плаче — і це вже вираження. Музикант має грати музику; спортсмен — тренуватися. Так само духовна практика є способом вираження і вдосконалення. Ритуал не є самоціллю, але без практики внутрішня реалізація залишається лише ідеєю. Все життя це вираження себе.

Багато людей у Західному світі — в Європі та Америці — звертаються до буддизму, прагнучи досягти певних містичних практик або надзвичайних

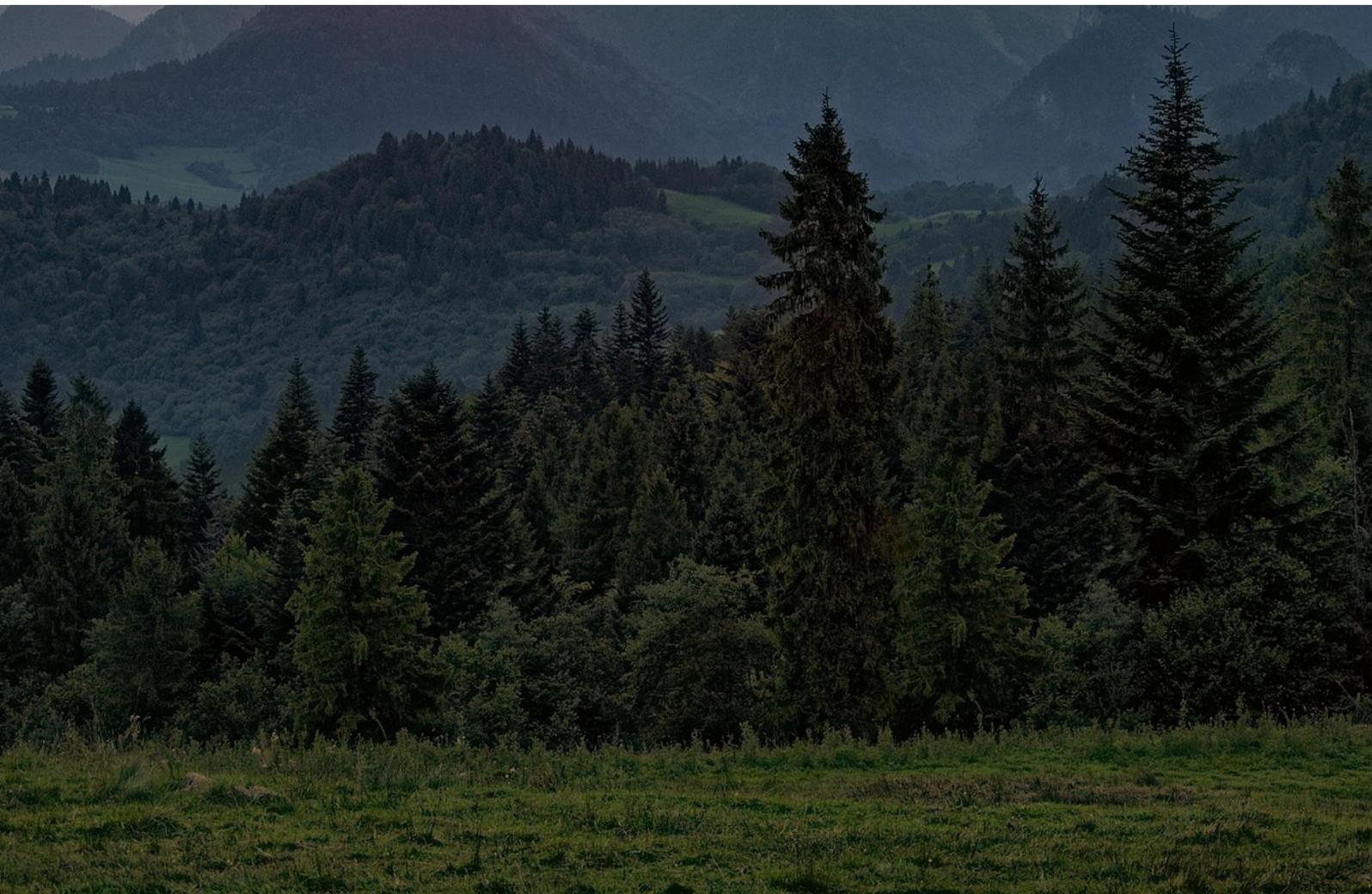
здібностей. Чи існує містичний буддизм? Чи передбачає буддійська традиція чудеса або набуття особливих надможливостей? І чи подібні очікування мають люди, наприклад, у Японії?

Люди часто шукають чудес і екзотики, бо це відповідає їхнім очікуванням. Багато християн у Європі вже вірять у містику й чудеса. У біблійній традиції описано чимало чудесних подій і надприродних явищ. Тому постає запитання: навіщо шукати додаткову «містику» десь іще, якщо вона вже присутня у власній релігійній спадщині?

У християнстві достатньо прикладів чудес і містичного досвіду. Тож прагнення до надзвичайного не є чимось унікальним для буддизму — воно властиве релігійному мисленню загалом.

Дякуємо Сенсею за відкритість і пояснення.

Розмовляв Ігор Дмитрук

Дзюнсей Тeрасава

КУЛЬТ ДОСОДЗІН У СТРУКТУРІ ТРАДИЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЯПОНІЇ

Японська традиційна ментальність історично формувалася навколо ідеї впорядкованого простору та чітко окреслених меж. Соціальна гармонія досягалася через регламентацію: визначені ролі, структурований побут, контрольоване середовище. У такій системі будь-яка зона невизначе-

ності сприймалася як потенційний ризик. Дорога, що поєднувала громади, одночасно порушувала замкненість локального порядку.

У доіндустрійному аграрному суспільстві ця вразливість була цілком практичною: разом із рухом людей поширювалися епідемії, конфлікти та економічні зміни. Межа

села ставала критичною точкою контакту із зовнішнім світом. Саме в цьому контексті сформувався культ досодзін — локальних божеств дороги, встановлення яких мало на меті символічно зафіксувати й захистити простір громади.

Сам термін «досодзін» складається з трьох смислових елементів: «дорога», «предок» і «божество». Уже сама етимологія фіксує ключову функцію — легітимацію та охорону простору руху. Досодзін не були частиною централізованого пантеону; вони сформувалися в межах народної релігійності, яка розвивалася незалежно від імператорського синто. Їхні витoki пов'язані з анімістичними уявленнями про сакральність ландшафту, де камінь, перевал або перехрестя могли бути осередком сили. У середньовічний період, особливо в добу Камакура та Муроматі, ці вірування набули більшої структурованості внаслідок стабілізації сільських громад і посилення контролю над територією.

Існують підстави вважати, що на формування образу вплинули також континентальні традиції. У китайській релігійній культурі були поширені божества дороги та межі, і через буддійські канали ці уявлення могли бути інтегровані в японський контекст. Втім, японська специфіка полягає в тому, що досодзін ніколи не стали частиною централізованої доктрини. Вони залишилися локальними божествами без загальнонаціонального культу, що свідчить про їхнє похо-

дження «знизу», з рівня громади.

Первісна функція досодзін була апотропейною. Кам'яні стели або фігури встановлювалися на кордонах села для запобігання проникненню злих духів, епідемій чи нещастя. У період Едо, коли мобільність населення зростає через розвиток торговельних шляхів, значення таких маркерів лише посилювалося. Зростання контактів означало й зростання ризиків. Досодзін виконували роль стабілізатора в умовах посиленої циркуляції людей і товарів.

Поступово їхня функціональність розширилася. У багатьох регіонах, особливо в Сінсю (сучасна Нагано), поширилися парні зображення чоловічої та жіночої фігур. Це свідчить про інтеграцію культу родючості в систему охоронних практик. Логіка проста: безпека громади залежить не лише від захисту від зовнішньої загрози, а й від стабільного відтворення населення. Тому досодзін стали також покровителями шлюбу і народження дітей. У деяких випадках з'явилися фалічні форми, що відсилають до архаїчних аграрних культів плодючості. Вони не були маргінальним елементом, а логічним продовженням ідеї захисту через життєву силу.

Соціально культ досодзін виконував інтегративну функцію. Їх встановлення, очищення та вшанування здійснювалися громадою, що створювало механізм регулярного відтворення соціальної солідарності. Ритуали підношення рису, саке, відновлення шіменава не були лише релігійними діями — вони структурували календар і зміцнювали горизонтальні зв'язки. У цьому сенсі досодзін виступали не стільки як об'єкт віри, скільки як інституція колективної відповідальності.

У період Мейдзі, коли було здійснено спробу централізації синто в рамках державної ідеології, багато

локальних культів, зокрема досодзін, втратили офіційний статус. Вони не зникли, але були маргіналізовані. У XX столітті їх почали розглядати радше як етнографічну спадщину. Сьогодні досодзін перебувають на межі між релігією, історією та туризмом. Проте їхнє походження залишається пов'язаним із конкретними історичними обставинами: високою вразливістю аграрних громад до хвороб, обмеженими знаннями про природу інфекцій, необхідністю контролю простору та підтримання демографічної стабільності.

Автор: Вікторія Рибак

ПАЛОМНИЦЬКІ ШЛЯХИ ЯК ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ СИЛИ

По всій Землі, на різних територіях, у парадигмах різних релігій і духовних вчень існують паломницькі шляхи. Вони зазвичай проходять через багато значущих Місць Сили та вважаються проекцією космічних об'єктів (наприклад, нашої галактики Чумацький Шлях) на поверхню Землі.

Я особисто проходив, як сам, так і з групою, частини цих шляхів.

Паломницькі шляхи в різних релігіях розглядаються не просто як маршрути до святинь, а як ритуальні простори внутрішньої трансформації. У релігієзнавстві це називають лімінальним процесом (перехідним станом), де сам шлях стає духовною практикою.

Найбільш відомі у світі паломницькі шляхи:

«Camino de Santiago» — шлях до міста Сантьяго-де-Компостела. Сенс: очищення, духовне оновлення. Практика сили: через тілесне виснаження — внутрішня ясність.

Вогняний шлях до Єрусалиму. Воскресіння у вогні, подібне до вогняного відродження птаха фенікса. Сенс: наближення до джерела подій різних релігій Близького Сходу. Практика сили: дотик до місць подій.

Мекка. Хадж — обов'язкове паломництво мусульман. Сенс: повернення до єдності з божествен-

ним. Практика сили: ритуальна синхронність мільйонів паломників. Кааба — центр обертання, символ осі світу.

Шлях до Варанасі, а також до Харідвара та Рішікеша — міст на березі Гангу. Сенс: очищення карми, звільнення від циклу перероджень, отримання духовної сили. Практика сили: вода як носій сакральної пам'яті.

Шлях до Кайласу (Кайлашу) та обхід навколо нього. Це священна гора, яку обходять (кора). Сенс: космічна вісь Шиви. Практика сили: обхід як повторення руху розвитку Всесвіту.

Шлях до Бодх-Ґая — місця просвітлення Будди. Сенс: контакт із полем пробудження. Практика сили: медитація в точці історичного просвітлення.

Шлях до льодовиків Апу (Апу — гірські божества Анд) на свято Qoyllur Rit'i. Паломництво до льодовиків Апу. Сенс: поєднання зоряного культу та сили гірських духів. Практика сили: висота плюс холод плюс нічне небо.

Шлях Кумано-кодо в Японії (мережа гірських стежок синто-буддистської традиції). Сенс: очищення через природу. Практика сили: аскетизм, контакт із ками (духами гір).

Отже, бачимо, що механізм

«увімкнення» джерел сили в паломництві — це:

- лімінальність — вихід зі звичного соціального статусу;
- фізичне випробування — воно знижує психічний шум;
- повторення — кроки й ритм викликають змінений стан свідомості;
- сакральна географія — місце з історією віри концентрує сенс;
- спільнота — колективне поле переживання.

Антропологічне пояснення:

- паломництво руйнує повсякденну ідентичність;

- переносить людину в простір символів;

- дає переживання зміни власної історії.

Сила виникає не стільки від місця, скільки від поєднання наміру, руху, простору та традиції.

Порівняння з гірськими шляхами. У горах (Карпати, Анди, Гімалаї) паломництво часто проходить по хребтах, пов'язане з небом і зорями, має ініціаційний характер. Гора тут — вертикальний вимір сили.

Як я вже зазначав вище, у світі існує багато паломницьких шляхів. Багато з них існують тисячоліттями, переходять від попередніх релігій до наступних, проходять через енергетично сильні місця й сприймаються як проєкція на поверхню Землі космічних об'єктів та явищ, зокрема нашої галактики Чумацький Шлях.

У середньовічній Європі таких головних шляхів було (й залишилося) чотири.

«Шлях Повітря», або шлях Сантьяго. Він починається у французькому містечку Сен-Жан-П'є-де-Пор і прямує до іспанського міста Сантьяго (проходячи через 32 міста), а далі — до мису Фіністерра на узбережжі океану, де й завершується. Паломники, які йдуть цим шляхом, несуть із собою посох і океанічну мушлю — «гребінець». Іспанські археологи під час розкопок поблизу шляху Сантьяго виявили подібні паломницькі атрибути віком 35 тисяч років. Отже, існує припущення, що цей шлях був сакралізований задовго до християнства. Про шлях Сантьяго підготуємо окрему статтю.

Шлях Вогню. Він проходив Близьким Сходом і завершувався у місті Єрусалимі.

Шлях Землі. Починався в італійському місті Амальфі, історія якого пов'язана з апостолом святим Андрієм, і завершувався в Римі, у Ватикані. Має також назву — шлях апостола Фоми.

Шлях Води. Це шлях Сантьяго у зворотному напрямку — від мису Фіністерра до Сен-Жан-П'є-де-Пор.

Ці шляхи певною мірою замінювали університети свого часу, адже під час подорожі паломник вивчав мови народів, через землі яких проходив, бачив їхнє сільське господарство, ремесла, форми державного устрою, звичаї та багато іншого. Щоб пройти всі чотири паломницькі шляхи, потрібно було приблизно три роки.

Мені вдалося двічі подолати шлях Сантьяго — від Сен-Жан-П'є-де-Пор до мису Фіністерра в Іспанії, один раз пройти шлях апостола Фоми в Італії та вісім разів — Шлях Вогню на Близькому Сході. Спроба пройти шляхом Води ще попереду.

Шлях Сантьяго вважається про-

екцією на поверхню Землі нашої галактики Чумацький Шлях, тому існує уявлення, що душа людини отримує «силу галактики», якщо вона проходить цей шлях. Водночас шлях Сантьяго — не єдиний: у Франції є його своєрідний «дубль», що проходить берегами Луари.

За легендами, на Шляху Повітря людина пізнає себе і Всесвіт; на Шляху Вогню — спалахує творчим вогнем; на Шляху Землі — вчиться жити на землі та твердо стояти на ногах; на Шляху Води — відкриває для себе Вищі Сили й інші світи.

В інших частинах світу також існують цікаві паломницькі маршрути. Наприклад, шляхи з різних куточків Індії до Харідвару, де священна річка Ганг розділяється на сім русел, що згодом знову зливаються в одне.

Або шлях від Харідвару через Непал до Тибету — до священної гори Кайлас (цим маршрутом також довелося мандрувати).

Або «Дорога інків» у Перу — кількадечний піший перехід крізь Анди.

Багато паломницьких шляхів існує у світі. І вони досі вико-

г.Говерла

ристовуються. Цими маршрутами щороку проходять кілька мільйонів людей. Існують паломницькі шляхи й у Карпатах. Проте в наш час вони маловідомі й, на мою думку, потребують відновлення.

Паломники, які прагнули пізнати Вищі Сили, тобто здобути знання жерців, вирушали до місць із найпотужнішою енергетикою, де, до того ж, були споруджені значущі святилища. Такою горою на Чорногірському хребті є Піп Іван Чорногірський. Саме тому паломницький шлях містиків, які прагнули досягнути Всесвіту, починався поблизу сучасного міста Рахів, далі пролягав через гору Петрос і всі вершини Чорногори до Піп Івана.

Піп Іван Чорногірський, також відомий як Чорна Гора, разом із горами Вухатий Камінь і Смотрич становить Серце Чорногори. Назва всього хребта походить від назви «Чорна Гора». У давні часи на Чорній Горі існували великі святилища, а на сусідніх вершинах (Вухатий Камінь та Смотрич) — менші

культові споруди.

Паломницький шлях Чорногорою

Скільки існує людство, стільки ж існують і паломницькі шляхи. Майже всі духовні течії світу мають власні маршрути паломництва. Багато з них переходять від культури до культури, від цивілізації до цивілізації, від релігії до релігії та існують тисячоліттями.

Такі шляхи зазвичай проходять через мальовничі природні ландшафти, рекреаційні зони, місця сили, енергетично змінені простори. Ще одна характерна особливість — вони розглядаються як геометричні проєкції на поверхню Землі значущих астрономічних об'єктів (зокрема, нашої галактики Чумацький Шлях, інших галактик, важливих світил тощо).

Проходячи паломницький шлях, людина починає глибше розуміти власний внутрішній світ, космічний устрій світобудови, природу та її закони і, зрештою, відчуває зв'язок із Абсолютом — Джерелом

всього сущого. Завершуючи маршрут, людина нерідко усвідомлює, що стала мудрішою, глибшою, а іноді переживає й внутрішнє переродження.

У світі існує багато відомих паломницьких шляхів: Шлях Сантьяго, Шлях Фоми, Шлях Вогню, Шлях Інків, маршрут Харідвар — Кайлас та інші. Проте в Українських Карпатах також існує давній паломницький шлях, який у різні історичні періоди використовувався представниками різних духовних культур.

Духовним та енергетичним центром цього маршруту була гора Піп Іван Чорногірський. На ній збереглися залишки великих святилищ. Їх існування засвідчують історичні, археологічні та етнографічні джерела. Менші святилища розташовані на горах Вухатий Камінь і Смотрич. Вершини Піп Іван, Вухатий Камінь і Смотрич утворюють єдиний масштабний скельний комплекс, який і є прадавньою Чорногорою та дав назву всьому Чорногірсько-

му хребту. Святинища датують як періодом давньослов'янської дохристиянської віри, так і ще більш ранніми культурними шарами.

У горі Піп Іван Чорногірський є велика природна печера, дістати до якої надзвичайно складно. У давнину такі печери використовували для медитації на Матір-Землю та сили природи. Великі печерні комплекси традиційно вважалися сакральними місцями, до яких здійснювали паломництва. Печери незвичної геометричної форми сприймалися як простори особливої енергетики й використовувалися для духовних практик та оздоровлення людей і тварин.

Паломницький шлях Чорногорою починався в районі сучасних населених пунктів Рахів, Ясіня, Кевелів і простягався вершинами Чорногірського хребта до вершини Піп Іван Чорногірський, а далі —

до сучасного селища Верховина (у давнину — Жаб'є).

У наш час чимало людей намагаються відновити цей давній маршрут і пройти ним. Побуває думка, що для того, аби стати справжнім цілителем, знахарем чи мольфаром, необхідно пройти паломницький шлях Чорногорою — він відкриває внутрішню силу.

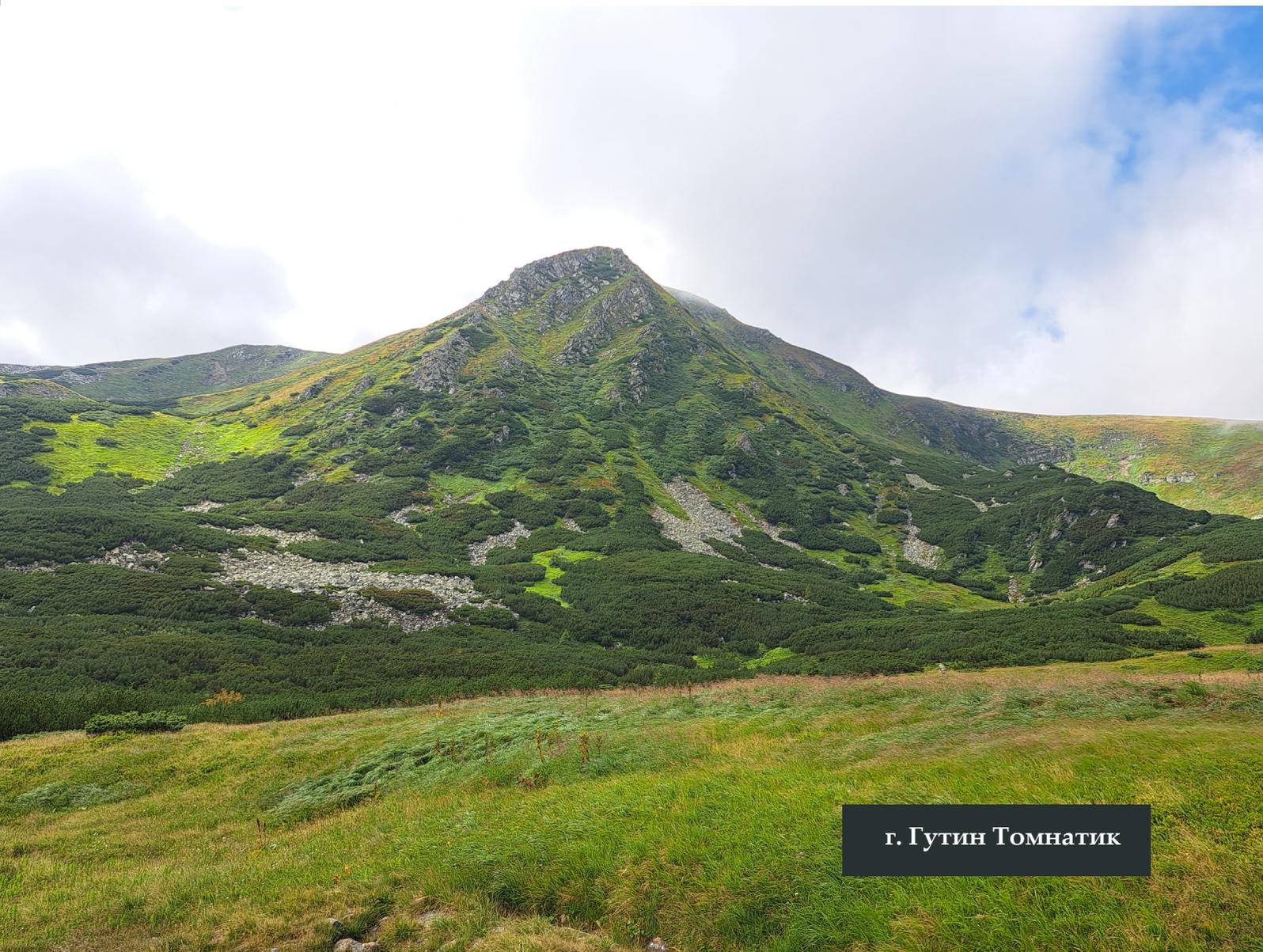
На цьому шляху зосереджено багато таємниць: високогірні озера, печери, рідкісні рослини, скелі незвичайної форми, залишки культових споруд минулих епох, джерела чистої води. Кожну з цих загадок паломник має осягнути, відкрити для себе. Коли всі знаки будуть прочитані, перед ним відкривається світ прихованого знання.

У межах програми «Енергетично змінені місця України» я вирішив дослідити цей паломницький шлях і пройти його повністю. Проект під-

тримало керівництво телеканалу Українського товариства філософів та релігієзнавців Wake Up Media. Разом із командою телеканалу ми пройшли та дослідили паломницький шлях Чорногорою — від Рахова через Чорногірський хребет до Верховини. Також було відзнято матеріали для документального фільму про Чорногірський паломницький шлях. Подорож тривала п'ять днів — з 14 по 19 серпня 2022 року — і стала надзвичайно змістовною та глибокою.

Петрос

Шлях наш почався з міста Рахів. В Рахові ми відвідали Лису Гору, відому своїми цілющими джерелами та місце злиття двох річок — Білої Тиси та Чорної Тиси у Тису. Угорці вважають Тису священною річкою, тож злиття Білої та Чорної Тис — сакральне місце. Над місцем злиття з давніх часів стоїть монас-

тир. Далі ми піднялися через урочище Васкул, полонину Менчул, гору Копиця (1688 м.), полонину Шумнеську, гору Шешул (1726 м.) до вершини Петроса Черногірського!

Петрос Черногірський називають «Громовою горою» або «Горою Грому». У вершину Петроса постійно влучають блискавки. Протягом століть люди намагалися побудувати на вершині Петроса культові споруди – всі вони були знищені блискавками до стану мілкого каміння, яким уся вершина Петроса – як нагадування того, що Бог живе не у спорудах, а у серці людини та проявах природи.

За легендами, на вершині Петроса жив бог грому та блискавки Перун. Також існує легенда, що у давнину герой, перебуваючи на Петросі, пострілом з луку вбив чудовисько, яке нападало на людей з гори Близниця.

З вершини Петроса (2020 м.) вперше відкривається панорама на увесь Черногірський Хребет – від Говерли до Піп Івана. Рослинність на схилах Петроса альпійська, з травня до серпня квітнуть рододендрони.

Ґрунти глиняні, тому під час дощу стежки стають дуже слизькими, що ускладнює підйом.

Говерла

Говерла — найвища гора Українських Карпат (2061 м) і водночас одна з наймінливіших за погодними умовами. Літня спека тут може раптово змінитися холодним вітром і зливою, несподівано виникають густі тумани, а в липні іноді випадає сніг. Існує версія, що назва гори походить з угорської мови («hóvár») і означає «сніговий замок».

Поблизу самої вершини Говерли є містичне урвище, оповите легендами. Говерла, так само як Петрос, Бребенескул та інші вершини Черногірського хребта, належить до найбільш дощових місць в Україні. За даними науковців Карпатського біосферного заповідника, розташо-

ваного на схилах цих гір, протягом року тут фіксується в середньому до 143 днів із опадами. Саме тому вершина Говерли часто перебуває в дощових хмарах і туманах, огорнута густими сутінками. Так було й під час нашого сходження.

У межах Карпатського біосферного заповідника на схилах Говерли збереглися праліси. Їх не зазнають господарського втручання — вони існують у природному стані тисячоліттями. Ці екосистеми постійно досліджуються науковцями як унікальні зразки первісної природи.

Ребра

Після Говерли наш шлях проліг далі — у Серце Черногори. Воно починається з гори Ребра. Погода тут менш мінлива, ніж на Петросі чи Говерлі, клімат дещо м'якший.

Гора Ребра (2001 м) надзвичайно мальовнича завдяки масивним скельним виступам і крутим урвищам. Її рельєф справляє потужне враження та викликає у мандрівників захоплення суворою красою високогір'я.

Гутин Томнатик

Назву гори пов'язують з індоіранським коренем «гуд» — «чорний бик». Особливістю її розташування є те, що неподалік, у льодовиковому карі на висоті 1801 м над рівнем моря, лежить високогірне озеро Бребенескул.

Озеро Бребенескул, оповите легендами, живиться як водами зі схилів Гутіна Томнатика, так і водами з вершини гори Бребенескул, хоча географічно воно розташоване ближче саме до Гутіна Томнатика.

Гора Гутин Томнатик (2016 м) справді за своїми обрисами нагадує велику голову бика. Варто нагадати, що бик був сакральним символом багатьох культур — від трипільської до слов'янської дохристиянської традиції.

Бребенескул

Гора Бребенескул — географічний центр Черногірського хребта (2035 м). Погода тут відносно м'яка, проте навіть улітку можна побачи-

ти невеликі кучугури снігу та залишки льодових нашарувань.

Найбільше мандрівників вражає первозданність цієї вершини. Складається враження, ніби ти потрапив у прадавні часи, коли планета щойно сформувалася і ще не існувало ані тваринного світу, ані людства. Лише безмежний простір і світлі космічні сили, що огортають довкілля.

Назву гори пов'язують зі словом «барвінок». Крім того, у народів Карпат існував струнний музичний інструмент зі схожою назвою.

Серце Черногори

Гори Гутин Томнатик, Ребра, Шпиці (1863 м), Туркул (1933 м) та Бребенескул утворюють географічну область під назвою «Серце Черногори».

Саме тут розташовані невеликі високогірні озера, які називають «Очі Неба». За народними уявленнями, знахарі спілкуються біля «Очей Неба» зі світом духів. У Серці Черногори також містяться два найбільш містичні й високогірні озера — Несамовите (1750 м) і Бребенескул (1801 м).

Про озеро Несамовите існує багато легенд. Сховане від випадкового ока горами Шпиці та Туркул, воно нібито не має дна, а в горобину ніч «закипає». За переказами, у цьому озері живе водний цар, який може повернути будь-яку річ, загублену на карпатських схилах. Найдзвінкіші трембіти, за легендою, вимочували саме в його воді.

Вважається, що якщо мандрівник ставиться з неповагою до надприродних істот, які мешкають в озері Несамовите, погода може різко змінитися, і людина не знайде дороги з гірських вершин додому.

Горобиною називають особливу ніч, пов'язану з міфом про цвіт папороті. За традицією, папороть «квітне» на літне сонцестояння (21–22 червня) та на Купала (6–7 липня). Третя — горобина ніч — не прив'язана до точної дати й настає раптово. Її описують як ніч блискавок, грому, злив і сильних вітрів.

Блискавиці нібито мають колір ягід горобини. Саме в цю ніч, за легендою, й «кипить» озеро Несамовите.

Ще більшою сакральною силою, за переказами, наділене озеро Бребенескул (1801 м). Легенди розповідають, що в давнину у Чорногірському хребті народилося багато народів, які розійшлися світом. Тут нібито з'явилися й янголи, і демони. Під озером, кажуть, існують підземля, де живе Дідо Первовічний — хранитель книги правіку, який знає минуле і майбутнє.

У народній уяві це місце скарбів і потаємних воріт до раю та пекла. Мандрівники медитують на берегах озера Бребенескул, прагнучи осягнути майбутнє або відкрити таємниці минулого. І справді, перебування біля озера створює враження дотику до глибокої давнини — ніби часу, коли ще не існувало не лише нашої планети, а й самого Всесвіту.

За переказами, найдзвінкіші трембіти також вимочували у водах Бребенескула.

З озера витікає гірська річка Бребенескул, яка пролягає через долини та полонини. Вона надзвичайно мальовнича, а її вода — чиста й прохолодна.

Менчул Чорногірський

Гора Менчул має пологі схили й простору вершину, тому мандрівники без особливих труднощів підіймаються на неї. У Карпатах є кілька гір із такою назвою: Менчул Чорногірський, Менчул Мармароський, Менчул Рахівський та інші.

У давнину словом «менчул» називали гори пірамідальної форми. Тобто якщо перед нами гора з такою назвою, то або вся вона, або її вершина має форму піраміди. У сутінках або легкому тумані такі гори справді нагадують велетенські піраміди.

Пірамідальні гори традиційно вважають потужними рекреаційними зонами — просторами, що швидко відновлюють сили, знімають втому та сприяють оздоров-

**Вид на г. Піп Іван
Чорногірський**

ленню.

Піп Іван Чорногірський

До гори Піп Іван Чорногірський, яка разом із Вухатим Каменем та Смотричем утворює єдиний скельний масив — первісну Чорногору, ми піднімалися від гори Дземброня.

Якщо на Петросі чи Говерлі переважають глинисті ґрунти, що стають слизькими під час дощів, то на Дземброні, Вухатому Камені, Смотричі й Піп Івані ґрунти більш стабільні, і нога має надійне зчеплення. Тому ця частина маршруту долається легше.

На вершині Піп Івана Чорногірського є численні кам'яні утворення. Хоча вони природного походження, помітно, що частину каміння в минулому переміщували, формуючи певні геометричні композиції. Простежуються й залишки споруд — камені, викладені ярусами. Це розглядають як можливі залишки прадавніх святилищ.

У масиві гори є велика природна печера.

Крім того, на вершині збереглися залишки астрономічної обсервато-

рії, яку нині відновлюють. Також тут зведена невелика капличка.

Енергетика вершини Піп Івана Чорногірського відчувається багатьма відвідувачами як особливо потужна.

Після сходження наш маршрут проліг до Верховини, де завершився відвіданням Писаного Каменю, Терношорської Лади та Музею гуцульської магії.

Так ми подолали давній паломницький шлях. Чи змінилися ми? Так, змінилися. Відчувається прилив сил, повернулося натхнення до різних напрямів діяльності, загострилося сприйняття навколишнього світу. Карпати приходять у сни. З'являються знання — ніби осяяння.

Повноту переживань, пов'язаних із паломницьким шляхом Чорногорою, важко передати словами. Це потрібно пройти й відчути особисто.

Автор: Ігор Мехеда

РИТУАЛИ НАРОДУ ТОРАДЖІ: МІЖ СВІТОМ ЖИВИХ І МЕРТВИХ

КУЛЬТУРА

Тонгконан - родові будинки

Тораджі – невелика народність гірського півдня острова Сулавесі (Індонезія) – відома своїми фантастичними обрядовими похованнями. Сучасних тораджи – близько 0,3–0,5 млн людей, переважно протестанти чи католики, але їхні похоронні церемонії мають глибоке коріння в старовинних анімалістичних віруваннях.

У 1970–80-х роках народ тораджи став туристичним “відкриттям” (тільки за 1972–1987 роки кількість відвідувачів зростає з 650 до ≈180 тис. людей щорічно). Захоплення іноземців підтримували численні публікації: «Тораджі – це переважно християнська меншість у мусульманській країні, знаменита надзвичайними похоронними ритуалами та видовищними могильними комплексами».

Родові хати –

тонгконан і їх роль

Однією з візитівок тораджа є тонгконан – традиційні високі хати на палях із розлогою зубчастою стріхою. Ці будинки служать родовими святилищами: саме тут, за переказами, сходяться духовні зв'язки з предками. У тонгконані зберігають церемоніальні реліквії, проводять обряди початку будівництва нових хат і святкують головні події життя громади. Як відзначено в етнографічних дослідженнях, «ритуали, пов'язані з тонгконаном, – важливі прояви духовного життя тораджан; у всіх родичів немає вибору, окрім як брати участь, адже тонгконан символізує зв'язок з предками і майбутнім поколінням». (На зображенні – ти-

Жінки народу тораджі в обрядовому вбранні під час ритуальної церемонії

повий тонгконан у селі Рантепао.)

Основні ритуали тораджі

Попри складність традицій, абстрагуватися можна до кількох ключових обрядів:

Rambu Solo' (похоронний обряд) – урочистий бенкет пам'яті померлого. Наймасштабніший та найдорожчий із усіх ритуалів, особливо для знатних родин. Ця церемонія може тривати дні, іноді проводиться навіть роками після смерті (щоб зібрати кошти). До неї готуються справжніми театральними декораціями: на широкому полі влаштовують «ранте» – майданчик із навісами, рисовими силами та місцем для гостей. Програма поминального бенкету включає похоронні пісні, співи на флейтах і невимовний вигук жалю, які не звучать хіба на похоронах дітей чи бідняків.

Жертовні буйволи й півні. Найпомітнішим елементом Rambu Solo' є масове принесення у жертву

тварин. Як кажуть тораджа, «чим більше буйволів заколено на похороні, тим швидше душа померлого дійде до Руа (потойбіччя)». Буйволи (а також сотні свиней і півнів) символічно супроводжують покійного в дорозі: під час обряду люди в кров'яному танці з наповненими кров'ю бамбуковими трубками проводять кров'яну церемонію. Кожна принесена тварина фіксується як «борг вдячності» сім'ї померлого. Після ритуального забою проводять бойовий півнячий бій, що вважається не лише видом розваги, а ще одним священним актом проливання крові і даром землі.

Способи поховання. У тораджи три способи поховати померлого: у вирублених в скелях кам'яних гротах, у печерах або ж навіть у живих деревах. Зможних ховають у складних кам'яних гробницях, висічених на скелі. Перед входом у них ставлять різьблену дерев'яну людиноподібну фігуру — тау-тау. Цей «тотем покійника» немов

стереже гробницю, дивлячись з печери на долину. Вічна присутність предка підкреслюється численними жертвами та його майном у труні, адже, як вірять, власне тіло відокремлюється від душі лише після завершення церемонії.

Ма' нене' – оновлення предків. Окремого слова заслуговує щорічний ритуал Ма'нене («перезування»). Щороку в серпні сім'ї відкопують рештки своїх предків, миють кістки й тіла, одягають їх у свіжий одяг і проводять оновлювальні жертвопринесення.

Танці й пісні: екстаз скорботи

Похорон тораджі — це не лише траур, а й своєрідне видовищне дійство. Танці відіграють важливу роль у «святі смерті», адже допомагають виразити одночасно смуток і прославу покійного. Спочатку чоловіки збираються в коло під стінами «ранте» і весь вечір безперестанно співають монотонний обрядовий спів (цей ритуал називають

Ма'бадонг). На другий день ритуалу група воїнів виконує Ма'рандинг – із мечами, великим шкіряним щитом і військовими атрибутами, щоб прославити мужність покійного. Одночасно похорон супроводжують танці жінок: старші пані у довгих пір'ястих костюмах співають і відтворюють Ма'катія – танець, що нагадає слухачам про щедрість і поміч покійного. Після «кривавої» церемонії жертвового забою групи молоді виходять у танок Ма'дондан, де хлопчики і дівчата з урочистим гопаком відзначають завершення обряду.

Таке поєднання музики, танців і ритуалів допомагає тораджа впротарися з горем: їхня мова буквально багата на терміни вираження жалоби. Іноді іноземні спостерігачі називають ці дії незвичайними чи навіть моторошними, але самі тораджи вірять: «Це найдорожчий дарунок для душі покійного, яка відправляється на довгу подорож».

Нові вірування й сучасні впливи

Через контакт із зовнішнім світом тораджи змінилися. Сьогодні більшість тораджа – християни (понад 90 % протестантів та католиків) і лише незначна меншість дотримується первісних культів[1]. Разом із тим, навіть християнські родини часто вшановують давні звичаї, пояснюючи їхні сенси через призму нової віри.

Туризм теж наклав свій слід: починаючи з 1970-х років кількість гостей зростала бурхливо. Тораджи відреагували по-різному. З одного боку, закони традиції суворо забороняють зводити до шоу «ритуали життя» (життєво важливі) із «ритуалами смерті». З іншого – деякі священні танці почали виконувати для відвідувачів, а найкращі тонгконан вивели у «музейні» зони. Була навіть спроба організувати «зону без традиції», де танцюристи з усіх

сіл виступали б на постійній сцені для туристів. Ці зміни спричинили протести: старійшини Тораджи боються втратити контроль над святими символами предків.

Попри трансформації, тораджи активно підтримують спадок: у 2020-х роках Міністерство культури Індонезії навіть надало спільні права інтелектуальної власності на понад 100 традиційних візерунків та обрядів. Похорон Rambu Solo' і понині вважаються центральним «ритуалом сили» – проявом локальної культури й унікального світогляду. Як підсумовують сучасні етнографи, ці обряди поєднують у собі змішані вірування: вони, одночасно, релігійні (церковні) та глибоко традиційні (культові)

Автор: Андрій Комар

Ритуальна процесія

обряд Ма'Нене

обряд Ма'Нене

МІСТИКА

ГЛОСОЛАЛІЯ: РЕЛІГІЙНІ ВИМІРИ ТА ПРАКТИКИ ПОЗА ХРИСТІЯНСТВОМ

Сучасні релігієзнавчі підходи до розуміння феномену глосолалії найчастіше зводяться до контексту християнської інтерпретації події П'ятидесятниці, яка редукується сучасним харизматичним та п'ятидесятницьким рухом. З попередньої публікації було простежено, що феномен глосолалії в християнстві характеризується знаменням хрещення Духом як маркером духовної автентичності. Проте, якщо підійти до розкриття глибших сенсів даного явища, існує суттєвий ризик обмежити його лише рамками християнства, тим самим ризикуючи сплутати історичну форму

з антропологічною сутністю. З історії релігій відомо, що релігійна вокалізація певних структур має екстатичний характер і жодним чином не підпорядковується звичним синтаксичним структурам і семантичним правилам. Такі феномени простежувалися в різних релігійних явищах, які раніше не стикалися з християнством. Здійснивши спробу перенести оптику з християнського досвіду глосолалії на ширший релігійний горизонт, закономірним стає констатування факту, що глосолалія — це не конфесійний виняток, а універсальний психорелігійний феномен, який,

залежно від доктринальних обмежень і ритуальних контекстів, набуває різних форм: від мантричного трансу в буддійській тантрі до екстатичних вигуків у суфійських колах.

На початку ХХ століття філософ-прагматист та дослідник релігійних явищ Вільям Джеймс у своїй класичній праці «The Varieties of Religious Experience» наголошував, що особистий досвід релігійних переживань не описується і не пояснюється винятково через догматичні, теологічні схеми, оскільки вони виникають на глибинному рівні психіки. Там, на думку до-

слідника, формуються символічні структури, які ще не конвертовані в раціональний простір. Таким чином, мовлення екстатичного характеру не може відповідати семантичним та синтаксичним структурним компонентам, притаманним лінгвістичним структурам. Розглядуваний феномен глосолалії не слід трактувати як аномалію, а радше як універсальну реакцію людської свідомості на досвід трансцендентного, здатного проявитися в різноманітних релігійних феноменах. До таких феноменів можна віднести низку сакралізованих мантр у вигляді беззв'язних та спонтанних вокалізацій, містичних нерозбірливих вигуків тощо.

Хоча глосолалії в певних релігійних традиціях сакралізуються, їхня сутність глибоко пов'язана з антропологічним виміром. Такий підхід був вдало проаналізований румунським антропологом Мірчею Еліаде в дослідженні шаманізму. У своїх двох основних працях «Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy» та «Myth and Reality» дослідник показав, що фіксація в релігійній культурі екстатичного мовлення часто супроводжується практиками, в яких ритуал слугує перехідною ланкою між різними буттєвими рівнями. Причому Еліаде не трактує глосолалію як мову: вчений розглядає її як знак переходу, ознакою якого є стан, що позначається втратою сили. Саме тому вона доволі часто відображена в багатьох шаманських культурах, де ініціація супроводжується вигуками, співами й незрозумілими вокальними вираженнями, подекуди навіть чудернацькими.

Схожій точки зору дотримувався у своїх напрацюваннях антрополог Стівен Тамбія, наголошуючи на головній функції сакральної мови в системі ритуалу, метою якого є створення та ретрансляція нової реальності через перформативну дію. Саме тому вокальні, непояснені феномени глосолалій не потребують лінгвістичного перекладу, бо

їхня функція — не інформувати, а трансформувати.

Вагомою ланкою між християнськими харизматичними глосолаліями та позахристиянськими їхніми досвідами постає акцентуація на аспекті сакральної мови, яка присутня в багатьох релігійних традиціях.

Отож, що стосується буддійського світогляду, інколи може склестися враження, що застосування терміна «глосолалія» до буддизму є певним анахронізмом, тому що традиційний палійський канон, зафіксований у сакральній Типітаці, не містить нормативної доктрини спонтанного «мовлення духом». Водночас ключовий підхід до основних практик — зосередження на уважності, дисципліні розуму та поступовій етичній трансформації — створений з метою досягнення вищого рівня буття — нірвани. Водночас, якщо перенести аналітичний фокус із раннього канону Тхеравади до пізніх махаянських і, особливо, тантричних традицій, у такому випадку нескладно простежити розгалужену систему сакральної фонетики, яка в окремих випадках переходить у спонтанні вокалізації, що функціонально слід кваліфіку-

вати як глосолалію.

У напрацюваннях американського буддолога Роберта Шарфа, присвячених вивченню феномену японського езотеричного буддизму, було підкреслено, що західні інтерпретації та їхні категорії, накладені на азійські практики й досвід, можуть спотворювати їхнє внутрішнє відображення та видиму формалізацію. Будь-які спроби з формально-логічної точки зору описати внутрішню сутність буддійських практик — усе одно що описати смак їжі для людини з відсутніми смаковими рецепторами. Проте дослідник змушений визнати, що окремі ритуальні вокалізації у школах міккьо (таємного вчення) виходять за межі звичайної мовної функції та набувають перформативного, онтологічного значення. Міккьо представлене однією з форм езотеричного японського буддизму, відображеного в діяльності двох шкіл — Шінгон та Тендай.

У школі Шінгон, заснованій Кукаем (або Кобо-Дайсі) — відомим японським каліграфом та буддійським монахом, — мантра трактується як прояв космічного Будди Вайрочани, а сам звук розглядаєть-

ся як онтологічний принцип. Кукай у трактаті «Shōji jissō gi» зазначав, що «звук, літера і реальність — єдині». Тобто промовляння мантри не є символічним актом, а безпосередньою співучастю в структурі космосу.

Міккьо як школа та практика дуже тісно пов'язані з духовними практиками Ваджраяни. У ній велику роль відігравали трансів та екстатичні стани, які були частиною ритуальних практик. Окрім звичного використання мантр, трансівого ритуалу гома чи кадзі (освячення), у міккьо існує зафіксована практика сиддгам, у якій відображена сакралізована фонетика. Вимовлення різних молитовних звуків у різних станах — як свідомих, так і в стані зміненої свідомості — означає зв'язок зі священним, невидимим духовним світом, відчуття блаженства та неземної радості. Причому такі фонетичні структури використовувалися також на письмі. Спочатку для цього використовувалися санскритські записи; згодом — інші писемні системи. У даній духовній системі глосолалій міккьо існує практика аджікан — зосередження практикуючого на протягнутому звуці як гармонійній вібрації космосу. З точки зору практикуючих аджікан така форма зосередженості передбачає розчинення мови в її первісному звучанні. Стан такої глосолалії, в якому перебуває практик, — це відчуття, при якому продовжений вокальний відголос лунає поза людиною, тим самим звільняючи його від еґо. З точки зору класичних підходів до глосолалій, які присутні у християнських практиках, міккьо не підпадає під їхній класичний опис. Однак такі елементи, як медитативні практики, трансіві стани практикуючих, що часто супроводжуються пророчими вигуками, екстатичними станами, цілком можна назвати буддійськими глосоліями. Однак яким чином практикуючі досягали подібних станів? Досягти такого стану мож-

ливо було шляхом самозаглиблення, уважного зосередження тощо. Прояви стану зміненої свідомості, які при цьому нагадували б глосолалію, активно спостерігалися в ямабуші — гірських аскетів. Вони багато постили, виконували ритуали та медитації з використанням ритмічних звуків мушель (хорагай). Під час регулярних повторень у таких практиків-ямабуші спостерігалися змінені стани свідомості, видіння, неартикульовані фонетичні нерозбірливі вигуки під час екстазу, що й відображали глосолалію. І справді, низка мантр допомагала буддійським аскетам досягти глосолалії. Промовляння священних мантр тисячі разів у поєднанні з мудрами (ритуальними жестами), а також йідамами (відображеннями божеств) слугувало досягненню нерозбірливих фонетичних вокалізацій, які часто сакралізувалися.

Також подібні стани яскраво відображені в практиках тибетської традиції у школі Ньїнґма, ключовою фігурою якої є гуру Падмасамбгава. Саме йому приписується запровадження езотеричних практик у Тибеті у VIII столітті. У корпусі терма-текстів — прихованих одкровенень, які, згідно з традицією, залишені Падмасамбгавою для майбутніх поколінь, — описуються стани, в яких адепт переживає безпосередній контакт із дакіні (жіночими уособленнями мудрості), і цей контакт супроводжується спонтанним звучанням складів, що не мають раціонального перекладу. При цьому сутність проблеми полягає не в тому, щоб показати наявність або відсутність глосолалії в буддизмі, а в тому, в яких саме екстатичних формах вона супроводжується. Відомо, що такі вокалізовані системи мовлення виникають у змінених станах свідомості, не маючи звичайної лексичної структури. Своєю чергою американський дослідник Дональд Лопес підкреслював, що в езотеричному буддизмі сакральний звук може функціонувати автономно від раціонального змісту, а іноді

ритуальна інтенсифікація повтору призводить до станів, близьких до трансів.

Тибетський майстер XX століття Дуджом Рінпоче у коментарях до практик дзоґчен зазначав, що під час глибокого занурення в природу розуму можливе «самовиникле звучання мантри», яке не є свідомо сконструйованим, а проявляється як спонтанний резонанс внутрішньої порожнечі. Це явище інтерпретується не як одкровення нового змісту, а як безпосереднє виявлення недвоїстої природи реальності. Саме в практиці дзоґчен, що розвивалася в школі Ньїнґма, ставиться за мету безпосереднє розпізнавання природи розуму (риґпа). І в цьому сенсі мовлення розглядається як похідна конструкція. Виголошення спонтанних звуків, які виникають під час глибокої медитації, інтерпретуються не як «повідомлення», а як наслідок руйнування концептуального мислення.

Вищезгаданий румунський історик релігій Мірча Еліаде, аналізуючи шаманські техніки екстазу, зауважував, що руйнування звичайної мови часто є ознакою переходу до сакрального простору, і ця теза застосовна до дзоґченських описів, де мовчання й спонтанний звук постають як дві сторони одного досвіду.

Якщо буддійська традиція переповнена різноманітними проявами глосолалії, дослідників часто хвилювало питання, чи існує такий досвід в інших світових релігійних системах, зокрема в ісламі.

Традиційний іслам у вигляді сунізму та шиїзму інтерпретує Священний Коран як остаточне й завершене слово Бога, передане пророку Мухаммаду. Тим самим будь-яка претензія на нові види сакральних вимірів мовлення, новітніх містичних структур, у тому числі фонетичних, розглядається як богословськи небезпечна. Ісламський ортодоксальний підхід до екстатичних глосолалій виходить із принци-

пу, записаного в аяті 33:40, в якому пророк названий «печаттю пророків» (khātām al-nabiyyīn). Класичні муфассири (зокрема, ат-Табарі, Ібн Касір) зауважують: «після Мухаммада немає нового пророчого мовлення як одкровення». Тому всі сунітські мазхаби практично одногосно відкидають концепцію духовної мови. З цього приводу американський професор-ісламознавець Карл Ернст зазначає, що нормативний іслам чітко відрізняє одкровення (вахй) від містичного натхнення (ільгам), причому друге не має статусу публічного авторитету, зразка, який би відображав приклад для наслідування. Іншими словами, ісламське богослов'я в сунізмі стверджує, що останнє містичне одкровення в людства вже відбулося. Однак потрібно зауважити, що містичні переживання можуть супроводжувати окремих мусульман під час намазу або слу-

хання Священного Корану. З цього приводу мусульманський богослов Ібн Ханбал допускав присутність плачу та сильного емоційного зворушення під час поклоніння, проте заперечувалося штучне викликання екстазу з метою досягнення глосолалії або інших екзальтованих переживань.

Більше виражень емоційно-екстатичних явищ, які нагадували б глосолалію, присутні в шіїзмі. У дванадцятиімамітському шіїзмі духовний авторитет після смерті пророка Мухаммада належить імамам, починаючи з Алі. Імами вважаються носіями також сакраментального знання і духовного світла (nūr), що стає підґрунтям для езотеричних елементів. Ісламські вчені-шіїти, зокрема Мулла Садра та Мір Дамад, сформували на основі цього філософсько-містичний підхід до тлумачення Бога та Священного Корану. У них ви-

никає поняття 'іrfан, що поєднує практику духовного аскетизму з медитативним зікром, а також інтенсивним прочитанням молитов імамів. Найбільшого досягнення екстазу, в якому можлива практика глосолалій, шіїти зазнають під час Ашури — пам'яті про мучеництво Хусейна. Під час Ашури мусульмани-шіїти викрикують ритмічні вигуки, інколи незрозумілі слова та вирази разом із побиттям у груди (latmiyya), що викликає надмірну екзальтованість та трансів стани.

-У зв'язку з тим, що іслам не був представлений як ізольоване релігійне явище і як світова релігія зумів увібрати в себе різноманітні культурні традиції, звичаї та підходи багатьох народів, серед яких здобув поширення, після смерті пророка Мухаммада іслам поширився на Близькому Сході та за його межами. Коли серед мусульманських правителів династій Омейядів та Аббаси-

дів зосереджувалися значні статки й увійшла в моду світська культура, у відповідь виникла група мусульманських аскетів — *zuhhād*, які відкидали будь-яку розкіш та надмірність, системно практикували молитви й пости та наголошували на благоговійному страху Божому (*taqwā*). Такі представники, як Хасан аль-Басрі та Рабія аль-Адавія, зокрема у своїх хутбах (проповідях) підкреслювали ключову ідею — любов до Бога Аллаха не через страх покарання пекельними муками після смерті, а з любові до Нього самого. Такий підхід сформував містичний досвід сакралізованих внутрішніх переживань мусульман. Глибоке переживання Бога Аллаха, Його пізнання через особисті духовні стани надавали віруючим сил та насаги в практиці виконання норм ісламу в повсякденності. Наслідком такого підходу став початок виникнення суфізму як явища. Фактично суфізм або тасаввуф інтерпретується як містичний вимір ісламу, спрямований на безпосереднє переживання близькості до Бога через очищення душі, практики аскетизму, духовного наставництва, а також зікру (пам'ятування Бога). Причому самі суфії не вважають себе окремим напрямом ісламу або окремою релігією, а його частиною. Передусім потрібно зауважити, що у суфійських орденах, особливо пов'язаних із традицією Джалал ад-Діна Румі, описуються стани екстатичного піднесення, під час яких адепти могли вигукувати незрозумілі склади. Однак ці вигуки трактувалися як наслідок стану фана — розчинення в Бозі, а не як нове одкровення.

Починаючи з IX–X ст. у Багдаді формується класична суфійська мова містичного досвіду: у ньому вибудовується містична термінологія в межах ісламу, зокрема поняття *fanā'*, що означає розчинення власного еґо, негідних бажань та пристрастей; *baqā'* — перебування в Богові, в епіцентрі Божественної волі та святих справ; *ma'rifā*

— гностичне знання, яке можна здобути містичним шляхом. Поява таких класичних елементів конвертувалася в практику зікру, що в буквальному перекладі з арабської означає «згадування Бога» з посиланням на коранічний текст: «Пам'ятайте Мене — і Я пам'ятатиму вас» (2:152). Суфії сприймають її не як передумову появи нових містичних технік, а як конкретну духовну вимогу.

Для зікру суфії об'єднуються в молитовні братства, у яких можуть проявлятися практики екзальтованого характеру у вигляді ритмічного повторення Імені Бога *Lā ilāha illā Allāh* («Немає Бога, крім Бога»). Голосно, ритмічно, екстатично або інколи тихо, пошепки — відбувається вимовляння імені *Allāh* або слів *Hu*, *Науу* чи *Қаууїт*. Глосолалія розпочинається в зікрі при швидкому повторенні, і фонетично це виглядає як безперервний потік звуку. Водночас зікр не претендує на роль містичного одкровення або священного дару, подібно до харизматичного руху в християнстві. У християнській глосолалії мови часто незрозумілі та представлені як Божий дар; у суфізмі слова завжди зрозумілі, канонічні, лінгвістично перекладаються, а деякі формули мають коранічне походження. Проте в практиці суфізму під час зікру можуть проявлятися й неконтрольовані вигуки, зокрема під час *wajd* — досягнення високого ступеня екстазу. Мета такої практики — духовне очищення серця та розчинення в Бозі. У момент його досягнення суфії можуть вигукувати незрозумілі слова; але якщо промовляються зрозумілі слова — то лише частково та уривчасто, з постійним автоматичним повторенням окремих складів. У зікрі можуть проявлятися нетипові рухи тіла, музичний супровід, що викликають сильні емоції, сльози, тремтіння, стан глибокого зосередження. Як тільки зікр стає інтенсивним, а дихання глибшим, знижується контроль кори головного

мозку. Таким чином, під час колективних зікрів суфії можуть досягати екстатичних станів, що проявляються в глосолалії, хоча й відмінній від християнської.

Однак чи не суперечать такі практики з точки зору шаріату та юридичних норм ісламу? Хоча в суфізмі немає практики «говоріння іншими мовами», в ісламі існує поняття шатхійяту. Суфійський вчений та практик аль-Кушайрі в трактаті «*Risāla al-Qushayriyya*» описує шатхійят як промовляння слів, що виринають з серця в момент надмірної духовної присутності Бога. У зв'язку з цим в екстазі та при вимовлянні нерозбірливих фонетичних структур з'явився вислів суфія аль-Халладжа: «*Ana al-Ḥaqq*» («Я — Істина»). З точки зору шаріату та Корану таке формулювання можна трактувати як богохульне, проте ісламські вчені розділилися. Ібн Таймія писав, що подібні вислови можуть бути результатом сильного духовного сп'яніння (*sukr*), яке відображається в глосолалії. Він зазначав, що людину в стані несвідомості не можна оцінювати як свідомого еретика, але сам зміст вислову не є правильним з точки зору доктрини.

Власне, поява суфізму та практики тасаввуф стала реакцією на надмірно юридично-законницький підхід до ісламу. Мусульманські вчені з фікху (ісламського права), зокрема аль-Газалі та Ібн Таймія, наголошували, що якщо екстатичні практики порушують нормативні положення ісламу, напряду суперечать їм — вони не є прийнятними; якщо ж вони не суперечать вірі, а сприяють становленню духовної особистості в ісламській уммі та суспільстві загалом, вони допустимі, але не як самоціль і не як необхідність. У ханбалітській традиції закріпилася думка: якщо стан виникає мимоволі — він може розглядатися як щирий акт; якщо ж він піддається імітації — це нововведення (*bid'ā*). Серед окремих суфіїв, зокрема Джунайд Багдад-

ський, різко критикували надмірний екстаз і закликали до поміркованості під час проведення зікру. Таким чином, екстатичний стан з елементами глосолалії можливий як чуттєве молитовне зворушення і допущений як практичний феномен. Однак іслам ніколи не вважає такі дії результатом одкоро-

вення чи приводом для створення нових доктрин.

Очевидним є той факт, що глосолалія та її прояви виходять за межі християнських розуміння і містичних практик. Однак чи лише в буддизмі та ісламі можуть існувати подібні феномени? А як щодо інших відомих релігійних систем?

Що кажуть про це самі віряни, які переживають і практикують глосолалію? Про це — у наступних матеріалах.

Автор: Євген Распопов

ГОРИ-ПІРАМІДИ У КАРПАТАХ ТА ГОРИ СИЛИ У МОЛЬФАРСТВІ

САКРАЛЬНА
ГЕОГРАФІЯ

Я кілька років проводжу дослідження гір пірамідальної форми в Українських Карпатах. Навіть створено фільм «Карпатські піраміди». Дійсно, в Карпатах є гори правильної пірамідальної форми. Що про гори-піраміди кажуть сьогодні? Тема гір-пірамід в Українських Карпатах поєднує реальні геоморфологічні особливості та езотерично-міфологічні інтерпретації. Що ж точно відомо і де починаються гіпотези. Що геологічні дослідження кажуть про форму гір? У Карпатах справді є гори з чіткою три- або чотиригранною формою, які мають симетричні схили, різко виділяються серед хребтів, створюють враження «пірамід». Найчастіше це пояснюється флішвою геологією Карпат (чергування пісковиків і сланців), ерозією, що «зрізає» м'які породи, тектонічними розломами, які задають правильні кути. Науковці не визнають їх штучними спорудами, але визнають нетипову геометрію окремих вершин.

Найчастіше згадувані «гори-піраміди».

Піп Іван Черногірський (Чорногора). Чому: завдяки чіткій трикутній формі, видимій з кількох ракурсів, завдяки стародавньому сакральному значенню, завдяки наявності мегалітичних уламків давніх святилищ та кам'яних майданчиків поблизу.

Говерла (у певних проєкціях). Чому? При спостереженні з долин виглядає як піраміда, орієн-

тація схилів близька до сторін світу (дискусійно).

Хребет Синяк – Довбушанка. Чому? Гострі вершини зі ступінчастою структурою та масивні кам'яні розсипи, які іноді трактують як залишки терас. Що підтверджують археологічні дослідження? Наявність давніх святилищ, капищ, жертвників, вівтарів. Кам'яні кола, мегаліти, «столи духів». Тривале використання гір як обрядових місць. Що вимагає досліджень та поки не підтверджено? Наявність штучно збудованих пірамід. Кам'яна кладка, технології обробки, подібні до Єгипту чи Мезоамерики, та організовані підземні комплекси під горами (це поки гіпотези).

Що кажуть гіпотези езотериків та альтернативні теорії? Вони є важливими також як культурне явище. Основні тези: Карпати як давній енергетичний вузол Європи, гори-піраміди — то природно «активовані» форми, що працюють як резонатори та взаємодіють із лініями сили (лей-лінії), культом Сонця, давньою ведичною або праслов'янською традицією. Народні повір'я: гора — живе місце, вершини є брамами у вищі світи, «де сходяться вітри — там присутня сила». Тема гір-пірамід продовжує цікавити суспільство роками, й інтерес до теми тільки збільшується. Що її підживлює? Візуальна очевидність форм — багато гір у Карпатах дійсно мають пірамідаль-

ну, геометрично правильну форму. Сильна міфологія Карпат, що прийшла крізь віки й стверджує про те, що деякі гори дійсно піраміди, можливо, храми цивілізацій, що жили на нашій планеті у давнину. Наявність сакральних об'єктів поруч із такими горами. Суб'єктивні переживання людей (відчуття приливу енергії, змін стану, народження позитивних емоцій). Навіть без гіпотез про штучне походження ці гори реально були й досі є культовими центрами.

Таким чином, на сьогодні є дві гіпотези. Що гори-піраміди — це природні утворення та що це залишки глобальної втраченої цивілізації. Можлива істина десь між ними. У будь-якому разі дослідження потрібно продовжувати. Розглянемо у зв'язку з цим мольфарське бачення гір Сили так, як воно збереглося у гуцульській традиції, усних переказах та реконструкціях світогляду карпатських знахарів. Це сакральна система мислення, зі своєю внутрішньою логікою.

Що таке «гора Сили» у мольфарстві? Для мольфара гора — не об'єкт, а жива істота. Гора не має силу — гора і є силою, згущеною у камені. Основні ознаки гори Сили: правильна або близька до правильної форма (пірамідальна, конусна), ізоляваність від інших вершин, перетин вітрів, вод і туманів, наявність кам'яних виступів, печер, розсипів, внутрішня тиша всередині людини,

яка знаходиться на такій горі, — суб'єктивне, але ключове відчуття.

Пірамідальна форма — не випадкова. У мольфарському світогляді форма піраміди — це природний збирач і підсилювач Сили.

Символіка: вершина — зв'язок із Небом (Сонце, Права), основа — Земля, Предки, Нава, схили — рух Сили між світами (Ява). Тому мольфари казали: «Гора стоїть, як молитва, яку не треба говорити». Гора Сили — це Вісь Світів. Прояв Нави — це печери, розломи, джерела. Прояв Яви — це ліси, тераси, кам'яні майданчики. Прояв Прави — вершина, вітер та блискавки над вершиною. Мольфар входив у роботу лише тоді, коли відчував усі три рівні одночасно.

Цікаво й те, що є сплячі та пробуджені Гори Сили. Не кожна гора — гора пробудженої Сили. Спляча гора: тиха, «глуха» до людини, не відповідає на обряд. Пробуджена

гора діє так: різка зміна погоди без видимих причин, сильні вітри саме на вершині, тумани, що «закручуються», відчуття тиску, ясності або страху, або піднесення. Мольфари вважали, що: деякі гори прокидаються циклічно, інші — лише для окремих людей.

Камінь у горах Сили — носій пам'яті. Тому: не дозволялося ламати каміння без потреби, мегаліти вважалися «вухами» гори, кам'яні кола — місцями налаштування. Існувала заборона: «Не бери камінь з гори Сили — візьмеш не своє».

Гори також є захисними стовпами. У мольфарській традиції Карпати — не просто хребет, а ланцюг охоронців. Кожна сильна вершина «тримає» певну територію, стримує хаос, відводить руйнівні потоки. Звідси й уявлення про те, що: руйнування сакральних місць викликає ослаблення землі, занедбання

гір викликає втрати людей.

Чому мольфари багато працювали саме в горах? Бо гора підсилює намір, але й карає за неправду, не приймає слабких духом, «знімає маски», відкриваючи істину. Мольфар не керує горою. Він просить дозволу на прояв дії природної Сили.

Ключові принципи (дуже важливо). Гора Сили не дає того, що хоче розум. Вона дає те, що витримаєш, та що хочуть душа та серце. Тому: одні виходили з Гори Сили з ясністю, інші — хворіли, треті — більше ніколи не поверталися, зникали.

Таким чином, мольфарське бачення гір Сили — це глибока система взаємодії з ландшафтом як живою істотою. Для мольфара гора — це старший, мовчазний учитель, який говорить лише тоді, коли ти готовий слухати.

Автор: Ігор Мехеда

